— Ու միշտ քաղեցի ես մանիշակներ,
Բայց չանցա՛ւ կարօտն հոգւոյս կարեվէր։

Եւ հիմա ամէն անգամ երբ անցնիմ
Ծաղկած անտառի կամ փեղկի քովէն՝
Մանիշակներու աչքեր մըտերիմ
Կը ժպտի՛ն սրտիս իբր այն հին հովտէն . . .

— Բայց կապոյտ երազն, ա՜հ, թաղուած մընաց
Մանիշակներու հովտին մէջ ծաղկած . . . . ։

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ

ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ

Պիտի մեկնինք, բարեկամ, պիտի երթանք մենք անդարձ,
Առանց հետք մ'իսկ ձրգելու կամ յիշատակ մ'անդրադարձ,
Մենք դարերու պատմութեան խլեակնե՞ր վատ ու անպէտ,
Որ մարդկութեան ճակտին վրայ եղանք նողկանք եւ աղէտ։

Փողոցն ըրինք մեզի յարկ, եւ բանտերու բիրտ կապանք
Վերջին կայան մեր վագրին՝ տառապանքէ տառապանք.
Մինչեւ մըրուրն ըմպեցինք դառնահամբոյր բաժակէն,
Զոր երկարեց անգէտ՝ մեր շրթունքին ձեռք մ'անօրէն։

Կըրեցինք մե՛ր ուսին վրայ ճակատագրին հարուածներ,
Արշալոյսներն ոսկեծոլի եղան մէկ մէկ գիշերներ.
Ո՛չ մէկ ժըպիտ եկաւ լո՛յս անձրեւել մեր կոյր աչքին՝
Որ գէթ շիթով մը բերկրէր երջանկութեան խնոյքին։

Ու վիհ մ'ահա մեր ոտքին տակ, որ մահով կը բացուի.
Գիտեմ, տրտում է հոգիդ, կ'ընկնէ քեզ ցաւն ահռելի.
Չի վնիռն անդարձ կը վանէ մեզ դէպի ափն անծանօթ,
Դիմագրաւել՝ այլ ի՞նչպէս փոքրորիկն այդ արհաւրոտ։

Բարեկա՜մ, ա՛յս է մեր ժամն անտիրական եւ պարտեալ.
Մեր մահն ըլլայ պըսակում արդարութեան ոխակալ.
Երթա՛նք զըւարթ, նահանջելն է վատութիւն մ'անկասկած.
Գուցէ հոն վերն ողորմի՜ մեզի, Արդա՜ր Աստուած։

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ՔՆՆԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՒԵՐԱԹՈՒՂԹԻ ՄԸ

ՏԻՐԱՄՈՐ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Շար. տե՛ս Բազմավէպ 1951, էջ 49)

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻԻ ՎԵՐԱԳՐՈՒԱԾ ՆԱՄԱԿԸ ՊԱՏՄԱՀՕՐ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՉԷ

Տեսանք նախընթացաբար թէ Մ. Խորենացիի անունով մեզի հասած «Պատասխանի թղթոյն» գրութիւնը՝ առ նուազն Թ դարէն վերջ հրապարակ եղած է. այժմ կը մնայ ցուցնել թէ ան պատմահօր գրութեան հետ ոչ մէկ առընչութիւն ունի։

Յ. Մանանդեան, ինչպէս տեսանք, ծանոյցեցուցած էր այս գրութիւնը, իբր վարկածը հաստատելու. այն է, ցոյց տալէ վերջ թէ Մովսէս Թ դարու հեղինակ է, համարած էր որ նոյն քերթողը, Զաքարիա կաթողիկոսի հետ Վերափոխման վրայ ճառ մըն ալ գրած ըլլար։ Այս վերջին սըխալ ենթադրութիւնը լուծած է արդէն Գր. Ա. Աբրահամեան, ցուցնելով որ երկու հեղինակները զատ ճառեր գրած են նոյն նիւթին շուրջ եւ երբորդ մը դանոնք միացուցած է, պահելով երկուքին անունները իրենց սեփական հատուածին քով։ Այնը իրենց սեփական հատուածին քով։ Այսուհանդերձ լուծուած չի մնար այն հարցը՝ թէ Վերափոխման ճառը, որ Մովսէսի անունով հասած է, պատմութեան հեղինակին հետ կապ ունի՞ թէ ոչ։

Պարզապէս անոնց համար, որ տակաւին կը փորձուին պատմահօր վերագրել այս գրութիւնը եւ անկէ անհեթեթ հետեւութիւններ հանել, հարկ կը համարիմ անդրադառնալ անոր չուրջ եւ ըսել թէ՝ կարելի բան չէ Խորենացիի պատմութիւնը կարդալէ վերջ, միեւնոյն հեղինակի գործ համարել «Պատասխանի թղթոյն» գրութիւնը. այնքան մեծ է անոնց միջեւ լեզուի եւ ոճի խտիրը։

Խորենացիի պատմութիւնը կարդալով՝ կը նկատենք անոր մէջ ճիգ մը եւ ձգտում դէպի վսեմը եւ վեհը. հոն կը դտնենք կորուկ բացատրութիւններ, դասականացած ձեւեր, արուեստակեալ եւ փնտռուած շարադասութիւն մը. այնպէս որ ընթերցողը յայտնի զգացողութիւնը կ'ունենայ թէ հեղինակը զարդացած անձնաւորութիւն է, անոր ճաշակը աւելի հելլէն է քան հայ։ Մեր դասական լեզուն չէ անոր կիրարկածը, թէպէտ շատ տարրեր կան անկէ. յունարան շատ բառեր. բարդութիւններ կան հոն եւ մանաւանդ շարադասութեան ձեւեր. սակայն շարադրողը հայ մըն է, որ իր լեզուին կ'ուզէ յունարէնի դասականութիւնը տալ։

Ընդհակառակն «Պատասխանի թղթոյն» գրութիւնը ճապաղ ոճ մը ունի. հոն ո՛չ արուեստ կայ եւ ո՛չ մէկ ձկտում դէպի գեղեցիկը, անկեալ դարու անկեալ լեզու եւ շարադրութիւն է։

Իրրեւ նմոյշ առնենք երկու գրութիւններու յառաջաբանները։ Արդէն «Պատասխանի թղթոյն» գրութեան հեղինակը իր յառաջաբանը յայտնի կերպով ձեւակերպած է Խորենացիի պատմութեան յառաջաբանին վրայ։

Խորենացիի պատմութեան յառաջաբանին մէջ կը կարդանք.

«Զանսպառ խաղացմունս աստուածայնոյն ի քեզ շնորհացն եւ զանդուլ Հոգւոյն ի վերայ քո իմացուածոցդ շարժմունս ծա-